

MEER IS IN U: DE RIDDER DIE NEE ZEGT

De wilde tuin van de verbeelding van Kris Pint

Plus est en vous: ik moest bij het lezen van het prachtige boek dat de Vlaamse cultuurfilosoof Kris Pint onlangs bij Uitgeverij Boom publiceerde, herhaaldelijk denken aan de middeleeuwse lijfspreuk van de Brugse Gruuthuuse-familie. De gedachte dat er meer in ons zit dan we doorgaans denken, vat de kernboodschap van Pints boek goed samen. *De wilde tuin van de verbeelding* vertrekt van de vaststelling dat onze identiteit (datgene wat we onvervreemdbaar ons eigenste binnenste zelf noemen) in toenemende mate wordt bepaald door factoren die ons omringen, de buitenwereld met zijn diverse verwachtingen over wie we zouden moeten zijn. De mens die zich volslagen geëmancipeerd achtte, blijkt na een paar eeuwen Verlichting niet langer meester over zichzelf. Hedendaagse mediafilosofen wijzen graag op de paradoxen van onze omgang met Facebook, Twitter en Instagram om dat verschijnsel te verklaren: enerzijds worden we verondersteld op de sociale media een beeld van ons virtuele zelf te presenteren, terwijl we anderzijds (in gesprekken met onze “echte” vrienden) niet nalaten erop te wijzen dat we in werkelijkheid wel degelijk anders zijn dan die zelfbeelden doen vermoeden. We zijn met z'n allen clowns van de post-postmoderniteit geworden: de profielfoto blijft in alle omstandigheden lachen; de tranen zijn voor het notitieboekje van onze therapeut.

Kris Pint maakt gelukkig niet te veel woorden vuil aan de sociale media. Die heeft hij ook niet nodig om de paradox van het moderne zelfbeeld te duiden waarrond zijn boek draait. Zijn gidsen op dat punt zijn de grondleggers van de twintigste-eeuwse psychoanalyse: Freud en Jung in de eerste plaats, maar ook Lacan en Winnicott passeren de revue. Allen wijzen zij erop dat datgene wat we “ik” noemen en als ons “zelf” ervaren, geen vastomlijnd gegeven is met een eenduidige, stabiele betekenis. Ons “zelf” ontstaat (en blijft per definitie vliedend) in een samenspel tussen het beeld dat “men” van ons heeft (onze familie, onze geliefden, onze vrienden en vijanden, maar ook de talrijke instituties die ons omringen en ons bepalen, de school, het werk, de basketbalclub ...) en onze eigen ervaring van wie we

zelf denken te zijn. Tussen het beeld dat anderen van ons hebben en ons zelfbeeld zit altijd een verschil, aldus Pint. Die aan het werk van Jung ontleende conclusie vormt voor hem evenwel geen bron van frustratie (we moeten allerminst degene proberen te worden die anderen van ons willen maken), maar het vertrekpunt voor een lees- en levenspraktijk die de auteur ons als bevrijdend voorhoudt.

De centrale metafoor van het boek is die van de tuin. Het “zelf” dat we ons verbeelden, is een tuin waarin we dingen moeten wieden die we als hinderlijk ervaren, maar waarin we ook nieuwe dingen kunnen aanplanten – nieuwe beelden en gedachten waarvan we, door geduldig uitproberen, ontdekken hoe goed ze passen in de lushof van onze identiteit. Het individu dat Pint voor ogen staat (de goede tuinier) is er een dat binnen de beperkingen van een maatschappelijk gelegitimeerd kader toch mogelijkheden vindt om zich te verzetten tegen de dwang van die beperkingen – indien niet in de daad, dan toch in de verbeelding. Dat ideale individu is een ridder die “nee” zegt, een rebel die toch ridderlijk blijft. “*Développez votre étrangeté légitime*”: de door Pint geciteerde woorden van René Char vatten de paradox van de begrensde subversiviteit goed samen. Voor alle duidelijkheid: de *wilde* tuin is geen *verwilderde* tuin.

Sommigen zullen het mensbeeld dat Kris Pint in *De wilde tuin van de verbeelding* ontwikkelt weinig revolutionair vinden, in wezen conservatief misschien zelfs, terwijl anderen de realiteitszin van zijn betoog zullen waarderen en beklemtonen dat veranderingen enkel mogelijk zijn binnen een bestaand kader. Ik zie in het boek vooral een welkome vorm van ideologiekritiek: ideologieën richten zich, tot spijt van wie dat nog steeds niet inziet, primair op het denken van mensen, niet op hun daden. Vooral om die reden vind ik het pleidooi van Kris Pint belangwekkend: hij roept op tot een herwaardering van de verbeelding en pleit met het oog daarop voor een schaamteloos persoonlijke omgang met kunstwerken (literaire teksten in de eerste plaats, al bevat zijn boek ook bespiegelingen over muziek, visuele kunst en architectuur). Zijn belangrijkste inspirator is wat dat betreft de Franse

Pint roept op tot een herwaardering van de verbeelding en pleit voor een schaamteloos persoonlijke omgang met kunstwerken

Antonello da Messina, *Annunciata di Palermo*,
circa 1476, olieverf op paneel, 45 x 34,5 cm,
Galleria Regionale della Sicilia, Palermo

literatuurwetenschapper Roland Barthes, over wie Pint een proefschrift schreef, waarvan de Engelstalige handelseditie in 2010 als *The Perverse Art of Reading* verscheen bij de academische uitgeverij Rodopi. Aan Barthes ontleent Pint hier, net als in zijn proefschrift, het concept van het “fantasma”: lezers moeten zich laten verleiden door fragmenten in een tekst die hun de indruk geven dat wat op papier staat speciaal voor hen (en dus ook alleen voor hen) is geschreven. Wanneer we dergelijke intuïties volgen – het “nee” tegen de gevestigde orde wordt hier een “ja” aan datgene wat ons uitdaagt – kunnen we in de redenering van Pint tot het grootste leesplezier komen dat er bestaat. Pint vergelijkt het effect van dit bijzondere appel met een verliefdheid: we hebben het gevoel dat we voor het eerst in onze eigenheid worden aangesproken, terwijl we voordien niet beseften dat dit nieuwe “ik” binnen ons vermogen lag.

Mijn recensie doet vermoeden dat het boek van Kris Pint een hoog abstractieniveau heeft en dat is ook zo. Daar is overigens niets verkeerd mee: de auteur formuleert stevast trefzeker en transparant, ook wanneer hij de complexe theorieën uiteenzet van degenen die zijn betoog ondersteunen (naast de al genoemden spelen ook Foucault en Nietzsche in

dit boek een prominente rol). Pint toetst al deze theorieën aan interpretaties van de meest diverse kunstwerken die ook nog eens afkomstig zijn uit alle tijden – van een vijftiende-eeuwse zen-tuin in Kyoto gaat het in dit boek naar de nieuwbouw van Le Corbusier, van het *Miserere* van Gregorio Allegri naar ‘Initials B.B.’ van Gainsbourg, van de *Annunciata di Palermo* van Antonello da Messina naar de Parijse foto’s van Eugène Atget, en van het Bijbelse Hooglied naar de *Vies minuscules* van Pierre Michon. Pint weet datgene wat hem in elk van deze kunstwerken persoonlijk treft, over te dragen op een manier die de lezer aanmoedigt om de werken in kwestie zelf te gaan opzoeken en tot hem of haar te laten spreken.

Goede tuiniers onderhouden hun tuin niet enkel voor zichzelf: ze wisselen ook met alle plezier zaailingen uit. Kris Pint kan niet alleen erg goed schrijven; hij is ook als tuinier een enthousiasmerend voorbeeld.

JÜRGEN PIETERS

KRIS PINT, *De wilde tuin van de verbeelding. Zelfzorg als vrolijke wetenschap*, Boom, Amsterdam, 2017, 132 p.